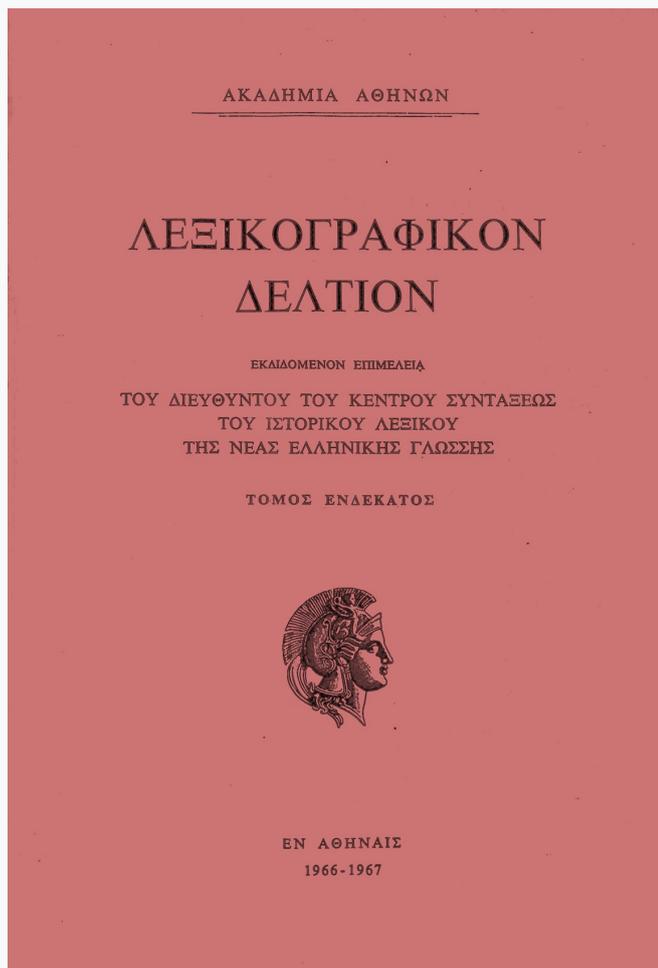

Lexicographic Bulletin

Vol 11 (1969)

Λεξικογραφικόν Δελτίον

Ἡ ἐνετική ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς ναυτικῆς
καὶ ἀλιευτικῆς ὀρολογίας

Anastasios Karanastasis

doi: [10.12681/ld.40686](https://doi.org/10.12681/ld.40686)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1966-1967

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
<i>Σταύρου Μάνεση</i> : 'Αντικωφωτικά φαινόμενα βορείων ιδιωμάτων	3- 66
' <i>Αναστασίου Καραναστάση</i> : 'Η ένετική επίδρασις επί τῆς έλληνικῆς ναυτικῆς καὶ ἀλιευτικῆς ὀρολογίας	67- 76
"Έκθεσις Γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1964	77- 88
"Έκθεσις Γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1966	89-114
<i>Νικολάου Κοντοσοπούλου</i> : 'Ο Γλωσσικὸς "Ατλας τῆς 'Ελλάδος καὶ τὰ σχετικὰ προβλήματα	115-133
' <i>Αναστασίου Καραναστάση</i> : 'Η έλληνικὴ επίδρασις επί τῆς ναυτι- κῆς ὀρολογίας τῆς Τουρκίας, τῶν Βαλκανίων, τῆς Ρωσίας ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τῆς 'Ερυθρᾶς θα- λάσσης.	135-147
Πίναξ πραγμάτων	149-150
Πίναξ έλληνικῶν λέξεων	151-163
Πίναξ ξένων λέξεων	165-169
Πίναξ κυρίων ὀνομάτων	171
Πίναξ τοπωνυμίων	171-173
Résumé des articles	175-179

Η ΕΝΕΤΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΑΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΛΙΕΥΤΙΚΗΣ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ *

Είναι γνωστόν ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν Ἑνετῶν ἐπέδρασε σημαντικῶς, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἑνετοκρατίας εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον, ἐπὶ τῆς ὁμιλουμένης Ἑλληνικῆς.

Ἰδιαιτέρως ἐμφανῆς εἶναι ἡ ἐπίδρασις αὕτη εἰς τὸν τομέα τῆς ναυτικῆς καὶ ἀλιευτικῆς ὀρολογίας καὶ τοῦτο διότι, ὅταν οἱ Ἑνετοὶ ἤρχισαν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν δρᾶσιν των εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ἐν γένει ναυτικὴ κίνησις εὐρίσκοντο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἦτο ἐπομένως φυσικὸν νὰ ὑπάρξῃ περισσοτέρα ἐπαφὴ μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ Ἑλλήνων ἢ μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ τῶν ἄλλων παραλιακῶν λαῶν τῆς περιοχῆς ταύτης. Εἰς τοῦτο πολὺ συνέβαλον καὶ τὰ μεγάλα προνόμια, τὰ ὅποια παρεχώρησαν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς αἱ δυναστεῖαι τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Ἀγγέλων, εἰς ἀντάλλαγμα τῆς ἐκ μέρους τούτων συνδρομῆς εἰς στιγμὰς κρίσιμους διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἦδη ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081-1118) οἱ Ἑνετοὶ ἔλαβον, διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν πρὸς αὐτὸν βοήθειαν ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν, τὸ προνόμιον νὰ ἐμπορεύωνται εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις τοῦ Βυζαντίου χωρὶς νὰ καταβάλλουν τελωνειακοὺς φόρους καὶ νὰ ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των ὠρισμένας ἀποβάθρας τοῦ λιμένος τῆς Κων/πόλεως, ὡς ἀναφέρει ἡ Ἄννα Κομνηνή¹.

Τὰ προνόμια ταῦτα ἀνενέωσε καὶ ἐνίσχυσεν ὁ Μανουὴλ Κομνηνός (1148)², ὁ δὲ Ἰσαάκιος Ἀγγελος (1189)³, παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς καὶ ἄλλας ἀποβάθρας τοῦ λιμένος Κων/πόλεως. Τέλος ὁ Ἀλέξιος Γ' Ἀγγελος (1198)⁴, διὰ νέας συμφωνίας ἐπεκύρωσε τὰ παλαιὰ καὶ ἀνενέωσε τὰ οἰκονομικὰ προνόμια τῶν Ἑνετῶν. Ἀποτέλεσμα τῶν παραχωρήσεων τούτων ἦτο νὰ αὐξηθῇ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἑνετῶν εἰς βᾶρος πάντοτε τοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διενεργουμένου.

* Ἡ ἐργασία αὕτη ἀπετέλεσε θέμα ἀνακοινώσεως εἰς τὸ 2ον Διεθνὲς Συνέδριον τοῦ Γλωσσικοῦ Ἀτλαντος τῆς Μεσογείου, τὸ ὁποῖον συνῆλθεν ἐν Βενετίᾳ τὴν 11-14 Ἀπριλίου 1966.

1. Βλ. Ἀλεξιάς 1, 287 (ἐκδ. Bonnae) «τὸ δὲ δὴ μείζον, τὴν ἐμπορίαν αὐτῶν ἀζήμιον ἐποίησεν (Ἀλέξιος) ἐν πάσαις ταῖς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν Ρωμαίων Χώραις, ὥστε ἀνέτως ἐμπορεύεσθαι καὶ κατὰ τὸ αὐτοῖς βουλευτόν, μήτε μὴν ὑπὲρ κομμερκίου ἢ ἐτέρας τινὸς εἰσπράξεως τῷ δημοσίῳ εἰσκομιζομένης παρέχειν ἄχρι καὶ ὀβολοῦ ἑνός, ἀλλ' ἐξω πάσης εἶναι Ρωμαϊκῆς ἐξουσίας».

2. Βλ. Κ. Ἀμάντου, Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, τόμ. 2, 343.

3. Βλ. Κ. Ἀμάντου, ἐνθ' ἄν., 905.

4. Βλ. Κ. Ἀμάντου, ἐνθ' ἄν., 413. Πβ. F. Dölger, Regest. d. Kaiseurhund. d. Ostr. Reich. II, 104.

Είναι επίσης γνωστόν ότι μετά την άλωση της Κων/πόλεως υπό των Φράγκων (1204) οί 'Ενετοί, κατά την διανομήν του Βυζαντινοῦ Κράτους, κατώρθωσαν, χάρις εἰς τὴν διπλωματικὴν ἰκανότητά του 'Ερρίκου Δανδόλου, νὰ λάβουν τὴν μερίδα τοῦ λέοντος, καταλαμβάνοντες τὰ 3/8 τῆς Λύτοκρατορίας καὶ ἐπὶ πλέον νὰ ἐξασφαλίσουν διὰ τὸ ἐμπόριόν των τοὺς καλυτέρους λιμένας καὶ τὰς σπουδαιότερας νήσους τοῦ Βυζαντίου.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν 'Ενετῶν εἰς τὰς 'Ελληνικὰς χώρας διετηρήθη ἐπὶ αἰῶνας, τὰ δὲ τελευταῖα λείψανα αὐτοῦ, αἱ 'Ιόνιοι νῆσοι, παρέμειναν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν 'Ενετῶν μέχρι τοῦ 1797.

Αἱ οὕτω δημιουργηθεῖσαι συνθήκαι μακροχρονίου ἐπαφῆς μεταξύ 'Ενετῶν καὶ 'Ελλήνων, καθὼς καὶ ἡ μεταξύ τῶν δύο γλωσσῶν, 'Ελληνικῆς καὶ 'Ενετικῆς, σχετικὴ φωνητικὴ συγγένεια, ἠννόησαν καὶ διηυκόλυναν τὴν 'Ενετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς 'Ελληνικῆς ναυτικῆς ὁρολογίας.

Τὸ πρᾶγμα τοῦτο ξενίζει ἐκ πρώτης ὕψεως τὸν ἐρευνητὴν, δεδομένου ὅτι οἱ 'Ελληνες ἦσαν ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ναυτικὸς λαὸς καὶ εἶχαν πλουσιωτάτην ναυτικὴν ὁρολογίαν.

Ποῖοι λόγοι συνετέλεσαν, ὥστε νὰ ὑποχωρήσουν οἱ 'Ελληνικοὶ ὄροι πρὸ τῶν 'Ιταλικῶν ;¹ ἐξετοπίσθησαν ἄραγε καὶ ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ τῶν ξένων ναυτικῶν ὄρων οἱ 'Ελληνικοὶ ; ἢ μήπως νέοι τύποι πλοίων καὶ νέα ἐξαρτήματα ἐπέβαλον τὰ ὀνομασίας των ;²

'Η ἐξέτασις τῶν ἱστορικῶν αἰτίων τῆς ἐπιδράσεως αὐτῆς ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν τῆς παρούσης ἐρεύνης, τὴν ὁποίαν διενήργησα ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν ἐρωτηματολογίων τοῦ Γλωσσικοῦ *Ατλαντος τῆς Μεσογείου.

Βεβαίως τὰ ἐρωτηματολόγια ταῦτα δὲν καλύπτουν ὀλόκληρον τὸν ναυτικὸν καὶ ἀλιευτικὸν βίον, ἀλλ' εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἴγουν τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς δραστηριότητος τῶν ναυτικῶν καὶ τῶν ἀλιέων, δύνανται ἐπομένως νὰ εἶπω ὅτι τὰ συμπεράσματα τῆς ἐρεύνης μου καλύπτουν τὸ μεγαλύτερον καὶ κυριώτερον μέρος τοῦ θέματος.

Τὸ γλωσσικὸν ὑλικόν, τὸ ὁποῖον ἔχω ὑπ' ὄψιν μου προέρχεται ἐκ τῶν ἀκολούθων δέκα λιμένων εἰς τοὺς ὁποίους διενήργησα τὰς ἐρένας μου : 1/ Τὸ Γαλαξίδι (Στερεὰ 'Ελλάς), 2/ ἡ Ραφήνα ('Αττικὴ), 3/ ἡ Χαλκίς (Εὐβοία), 4/ ἡ Νέα 'Αρτάκη (πρόσφυγες ἐκ Προποντίδος), 5/ 'Υδρα καὶ 6/ Λέγινα (Σαρωνικός), 7/ Σκίαθος (βόρειοι Σποράδες), 8/ ἡ Μονεμβασία (νοτιοανατολικὴ Πελοπόννησος), 9/ Χανιά (Κρήτη) καὶ 10/ Κύπρος ('Αμμόχωστος, Λάρνακα, Λεμεσσός). Τὸ οὕτω συγκεντρωθὲν γλωσσικὸν ὑλικόν, συμπληρωθὲν διὰ τῶν πληροφοριῶν τοῦ 'Αρχείου τοῦ Κέντρου συντάξεως τοῦ 'Ιστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας 'Ελληνικῆς τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν, εἶναι ἀντιπροσωπευτικὸν τῶν κυριωτέρων Νεο-ἐλληνικῶν διαλέκτων.

1. 'Υπὸ τοὺς ὄρους 'Ιταλικὴ καὶ 'Ιταλικὸς νοοῦνται, ἡ κοινὴ 'Ιταλικὴ καὶ 'Ενετικὴ, ὁ τῆς κοινῆς 'Ιταλικῆς ὄρος καὶ ὁ τῆς 'Ενετικῆς.

2. Πρόσφατον περίπτωσιν εἰσχωγῆς ξένων ὄρων κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἔχομεν τοὺς εἰσχωθέντας κατὰ τὸν τελευταῖον παγκόσμιον πόλεμον ὄρους : *liberty* = τύπος πλοίου, καὶ *ferry-boat* = πορθμεῖον.

Εἰς τὴν ἔρευνάν μου δὲν περιλαμβάνονται αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, διότι αὗται, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῶν θέσεως, ὑφίστανται ἀνέκαθεν καὶ ἀδιαλείπτως τὴν Ἰταλικὴν ἐπίδρασιν, δὲν δυνάμεθα ἐπομένως νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὰ ἐκ τῆς γλώσσης τούτων συμπεράσματα ὡς ἀντιπροσωπευτικὰ τῆς καθαρῶς Ἑλληνικῆς παραδόσεως.

Κατὰ τὴν διενέργειαν τῶν ἐρευνῶν μου ἀπέφυγον συστηματικῶς τὴν ἐπαφὴν μετὰ ναυτικῶν καὶ ἀλιέων, τῶν ὁποίων ἡ γραμματικὴ μὀρφωσις ἦτο ἀνωτέρω τῆς τοῦ Δημοτικῶ Σχολείου, διὰ νὰ εἶναι ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὴν λογίαν γλῶσσαν τὸ συγκεντρούμενον ὑπ' ἐμοῦ ὕλικόν. Τοῦτο, ἐξαιρέσει ἐλαχίστων φωνητικῶν διαφορῶν, ὀφειλομένων εἰς λόγους διαλεκτικούς, παρουσιάζει κατὰ τὰ ἄλλα ὁμοιομορφίαν.

Τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν τῶν διατηρουμένων μέχρι σήμερον Ἑνετικῶν ὄρων συναντᾶται εἰς ὅλους τοὺς προαναφερθέντας λιμένας. Ἐλάχιστοι εἶναι οἱ ἐπιχωριάζοντες Ἑνετικοὶ ὄροι.

Τὴν μεταξὺ Ἑλληνικῶν καὶ Ἑνετικῶν ναυτικῶν ὄρων ἀναλογίαν ἐξήγησα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κεφαλαίων, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι διηρημένα τὰ ἐρωτηματολόγια τοῦ Γλωσσικοῦ Ἄτλαντος τῆς Μεσογείου.

Ἐκ τῆς γενομένης ἐρέυνης διεπιστώθη ὅτι ἡ Ἑνετικὴ ἐπίδρασις σημειώνει τὴν μεγαλυτέραν ἐπίδοσιν εἰς τὰ κεφάλαια, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν : 1/ Εἰς τὴν Μετεωρολογίαν, 2/ τὸν πλοῦν καὶ τοὺς χειρισμοὺς τοῦ πλοίου καὶ 3/ τὸ πλοῖον καὶ τὴν ὀρολογίαν αὐτοῦ.

Εἰς τὰ λοιπὰ κεφάλαια, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται : εἰς 1/ τὴν Θάλασσαν, 2/ τὴν γεωμορφολογίαν, 3/ τοὺς ἀστέρας, 4/ τὸ ἐμπόριον, 5/ τὴν ἀλιείν καὶ 6/ τὴν Ὀχλασίαν πανίδα καὶ χλωρίδα, ἡ ξένη ἐπίδρασις κυμαίνεται μεταξὺ τοῦ 5% - 15%. Εἰς τὸ τελευταῖον μάλιστα κεφάλαιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξετάζονται τὰ ὀνόματα τοῦ ζωϊκοῦ καὶ φυτικοῦ θαλασσίου κόσμου, ἡ ξένη ἐπίδρασις μόλις προσεγγίζει τὸ 4%.

Ἄς ἴδωμεν τώρα λεπτομερῶς ἐν ἕκαστον τῶν κεφαλαίων τούτων, ἀρχίζοντες ἀπὸ ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ Ἑνετικὴ ἐπίδρασις εἶναι περισσότερον αἰσθητῆ :

1/ *Μετεωρολογία* : Ἐκ τῶν 52 ὄρων, οἱ ὁποῖοι περιέχονται εἰς τὰς ἀπαντήσεις τοῦ κεφαλαίου τούτου, οἱ 34 τυγχάνουν Ἑλληνικοί, οἱ 17 Ἑνετικοὶ καὶ εἰς Τουρκικός. Ἑνετικοὶ ὄροι εἶναι κυρίως τὰ ὀνόματα τῶν ἀνέμων καὶ οἱ χαρακτηρισμοὶ καιρικῶν καταστάσεων καὶ μεταβολῶν. Ἑλληνικὰ διετηρήθησαν τὰ ὀνόματα τῶν κυριωτέρων ἀνέμων: ὁ βοριάς (ἀρχ. βορέας), ἡ νοτιὰ ἢ ὁ νοτιᾶς (ἀρχ. νότος) καὶ ὁ λίβας (ἀρχ. λίψ).

Παραλλήλως πρὸς ταῦτα χρησιμοποιοῦνται καὶ τὰ Ἰταλικά *tramontana* καὶ *ostro* (*ostro*) = νότιος ἢ νοτιοανατολικὸς ἄνεμος. Διὰ τοὺς ὑπολοίπους ἀνέμους ἀκούονται τὰ Ἰταλικά ὀνόματα : *greco* (*greco*) = βορειοανατολικός, *levante* (*levante*) = ἀνατολικός, *greco-levante* (*greco-levante*), *ponente* (*ponente*) = δυτικός, *garbin* (Ἑνετ. *garbin*) = νοτιοδυτικός, *sciocco* ἢ *sciocco* (*sciocco*) = ὁ μεταξὺ νοτίου καὶ ἀνατολικοῦ, καὶ *maestro* (*maestro*) = βορειοδυτικός. Πρέπει νὰ τονίσω ὅτι σήμερον τὰ ὀνόματα αὐτὰ τῶν ἀνέμων, τὰ προσερχόμενα ἐκ τῆς Ἰταλικῆς, ἀκούονται μόνον παρὰ τῶν ναυτικῶν, τῶν μυλωνάδων καὶ τῶν κατοίκων τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων πόλεων. Ὁ πολὺς λαὸς γνωρίζει μόνον τὸν βοριά, τὸν νοτιὰ καὶ τὸν λίβα.

Τοὺς λοιποὺς ἀνέμους διακρίνει εἰς ὁμάδας : οἱ *πάνω καιροὶ* = οἱ βόρειοι ἀνεμοί, οἱ *κάτω καιροὶ* = οἱ νότιοι ἀνεμοί, οἱ *μέσα καιροὶ* = οἱ ἀνατολικοί, οἱ *ὄξω καιροὶ ἢ πελαήσιοι* = οἱ δυτικοί. Εἶναι γνωστὸν ὅτι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπῆρχον μὲν τὰ ὀνόματα τῶν ἀνέμων : βορέας, εὖρος, νότος, ζέφυρος, ἀργέστης = βορειοδυτικός, λίψ = νοτιοδυτικός, ἀπηλιώτης = ἀνατολικός, ἀλλὰ τὰ ὀνόματα ταῦτα οὐδέποτε ἐξελαϊκεύθησαν. Ὁ λαὸς ἐχρησιμοποιοῦν ἰδικὰ του ὀνόματα, πλεον κοινὰ καὶ πολλάκις ἔδιδεν εἰς τὸν ἀνεμον τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ὀνομασίας τῆς χώρας ἢ τῆς τοποθεσίας, ἐκ τῆς ὁποίας ἔπνεεν οὗτος, π. χ. Ὀλυμπίας ἐκαλεῖτο ὁ ἐξ Ὀλύμπου πνέων¹, Ἑλλησποντίας = ὁ ἐξ Ἑλλησπόντου², Φοινικίας = ὁ ἐκ Φοινίκης³. Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπαναλαμβάνεται καὶ σήμερον : Θρακιᾶς καὶ Θρασηκίας (ἐν Εὐβοίᾳ) = ὁ ἐκ Θράκης πνέων, ὁ βορειοδυτικός ὡς πρὸς τοὺς κατοικοῦντας νοτιοανατολικῶς τῆς Θράκης⁴, Καλαματιανός = ὁ νότιος ἀνεμος, ὡς πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀρκαδίαν, Αὐλωνίτης = ὁ δυτικός, ὁ πνέων ἐξ Αὐλώνος, διὰ τοὺς κατοίκους τοῦ Μετσόβου, Τρικαληνός, διὰ τοὺς κατοίκους τῶν Ἰωαννίνων, εἶναι ὁ ἀνατολικός, ὁ πνέων ἐκ τῆς πόλεως τῶν Τρικκάλων, Νισύριος, διὰ τοὺς κατοίκους τῆς νήσου Κῶ, ὁ νότος κ.ἄ. Ὁ λαὸς ὀνομάζει ἐπίσης τοὺς ἀνέμους, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς ιδιότητος ἐκάστου τούτων : Χαλατζᾶς, λόγου χάριν, εἶναι, διὰ τοὺς κατοίκους τῆς Καρδίτσας, ὁ νότος ὡς προκαλῶν πολλάκις χάλαζαν, Κατεβατός, διὰ τοὺς κατοίκους τῆς Ἀράχovas, ὁ δυνατός βοριάς, Φουσκοδεντριά ἢ, εἶναι διὰ πολλὰ ἑλληνικὰ μέρη ὁ νότιος ἀνεμος ὁ πνέων κατὰ Φεβρουάριον, διότι φέρει θαλπωρὴν τινα, διὰ τῆς ὁποίας ὑποβοηθεῖ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν δένδρων νὰ φουσκώσουν καὶ νὰ ἀνοίξουν.

Πιστεύω ὅτι διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Ἰταλικῶν ὀνομάτων τῶν περισσοτέρων ἀνέμων μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν συνετέλεσε κατὰ πολὺ ἡ ναυτικὴ πυξίς, τῆς ὁποίας ἡ χρῆσις ἐγενικεύθη κατὰ τὸν 11ον αἰ., ὅτε ἀκριβῶς καὶ ἡ ναυτιλιακὴ κίνησις τῶν Ἑνετῶν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον εὐρίσκετο ἐν πλήρει δράσει. Διὰ τῆς μαγνητικῆς βελόνης οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἠδύναντο νὰ διακρίνουν λεπτομερῶς τὰς κατευθύνσεις τῶν ἀνέμων, τῶν ὁποίων τὰ νέα ὀνόματα ἤκουον καὶ ἐμάνθανον παρὰ τῶν Ἑνετῶν, καθὼς ἐπίσης τὰς ὀνομασίας τῶν διαφόρων καιρικῶν καταστάσεων καὶ μεταβολῶν. Οὕτως ἔχομεν : ὁ καιρὸς δυναμώνει, ἀλλὰ καὶ ὁ καιρὸς φρεσκάρει (Ἰταλ. *frescare*), ὁ καιρὸς πέφτει, ἀλλὰ καὶ ὁ καιρὸς μανγάρει (Ἰταλ. *manciare*) ἢ ὁ καιρὸς καλμάρει (Ἰταλ. *calmare*), ἡ τρικυμία, ἀλλὰ καὶ ἡ φουρτούνα (Ἰταλ. *fortuna*, καὶ Βυζαντ. *φουρτούνα*), ἡ καλωσύνη, ἡ γαλήνη, ἀλλὰ καὶ ἡ μπονάτσα, ἡ κάλμα (Ἑνετ. *bonazza*, Ἰταλ. *calma*), ἡ σπιλιάδα (ἀρχ. *σπιλᾶς* = ριπὴ ἀνέμου), ἀλλὰ καὶ μπουρίνι (Ἑνετ. *borin*), συννεφιάζει, ἀλλὰ καὶ μπουρινιάζει.

Ἀντιθέτως εἰς τοὺς ἀκολουθούτους ὄρους, οἱ ὁποῖοι περιέχονται εἰς τὸ αὐτὸ κεφάλαιον : καιρός, ἀέρας, βροχὴ δυνατὴ - σιγανὴ - ψιλὴ, βρέχει, βροντή, βροντᾶ,

1. Βλ. Ἀριστοτ. Μετεωρολ. 2, 6 «...ὄν καλοῦσιν οἱ μὲν ἀργέστην, οἱ δὲ Ὀλυμπίαν, οἱ δὲ σκίρωνα».

2. Βλ. Ἠεροδότ. 8, 188 «...ἐπέπεσε σφι χειμῶν τε μέγας καὶ πολλὸς ἀνεμος ἀπηλιώτης, τὸν δὲ Ἑλλησποντίην καλέουσι οἱ περὶ ταῦτα τὰ χωρία οἰκημένοι».

3. Βλ. Ἀριστοτ. Μετεωρολ. 2, 6 «...ὁ δὲ φοινικίας κοινός».

4. Καὶ παρ' ἀρχαίους Θρακιᾶς καὶ Θρασηκίας. Βλ. Ἀριστοτ., ἐνθ' ἀν.

ἀστραπή, ἀστράφτει, ψιχαλίζει, ἀνεμοστρόβιλος, οὐδείς ἀντίστοιχος Ἰταλικὸς ὑπάρχει, μολονότι καὶ τὰς λέξεις ταύτας ἤκουον πολλάκις λεγομένας ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ Ἐνετικὴ ἐπίδρασις δὲν ἴσχυσεν ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἐκείνων ὄρων, τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις ἦτο πανελλήνιος καὶ ἄσχετος πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς πυξίδος.

Χαρακτηριστικὴ ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ ἀκόλουθος περίπτωσις : ὁ σίφων, ὁ συμβαίνων ἐν τῇ ξηρᾷ, καλεῖται γενικῶς σίφουνας, ἐν ᾧ ὁ ἐν τῇ θαλάσῃ, ὑπὸ μὲν τῶν ναυτικῶν καὶ τῶν κατοίκων τῶν νήσων λέγεται τρούμπα (Ἰταλ. *trumpa*), ὑπὸ δὲ τῶν χερσαίων σιφούνη.

2/ Πλοῦς καὶ χειρισμοί : Αἱ ἐρωτήσεις εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο στρέφονται εἰς τὰ τοῦ πλοῦ, τὸν χειρισμὸν τοῦ πηδαλίου, τῶν ἰστιῶν καὶ λοιπῶν ἐξαρτημάτων τοῦ πλοίου, τὸν ἀπόπλουν, ἀγκυροβόλησιν, προσάραξιν τοῦ πλοίου, τὰ διάφορα παραγγέλματα καὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ πληρώματος.

Αἱ ἀπαντήσεις διατηροῦν τὴν αὐτὴν περίπου ἀναλογίαν, δηλαδὴ 2:1. Ἐπὶ 64 ἐρωτήσεων αἱ 43 ἀπαντήσεις δίδουν Ἑλληνικοὺς ὄρους καὶ αἱ 20 Ἰταλικούς. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι πάντα σχεδὸν τὰ ναυτικὰ παραγγέλματα, τὰ ὁποῖα εἶναι σήμερον ἐν χρῆσει, τυγχάνουν Ἰταλικά : σάλπα τὴν ἄγκυραν = ἄπαρε τὴν ἄγκυραν (Ἰταλ. *salpare*) καὶ ρ. σαλπάρω, φούνδα τὴν ἄγκυρα = καταπόντισε τὴν ἄγκυραν (Λατίν. *fundare* - Ἰταλ. *fondare*) καὶ ρ. φουνδάρω - φουνδέρω, ὄρτσα τὸ παννὶ = ὕψωσε τὸ ἰστίον (Ἰταλ. *orzare*) καὶ ρ. ὄρτσάρω - ὄρτσέρω, πόγ-γία = πλέε δεξιὰ (Ἐνετ. *rogiar* - Ἰταλ. *roggiare*) καὶ ρ. πογ-γιάρω = ὑποχωρῶ εἰς τὸν ἄνεμον, μαίνα τὰ πανιὰ = ὑπόστειλε τὰ ἰστία (Ἐνετ. *mainar*) καὶ ρ. μαϊνάρω, σία τὰ κουπιὰ = ἐλάττωσε τὴν ταχύτητα τῆς λέμβου κωπηλατῶν ἐλαφρότερον (Ἐνετ. *siar*), μόλα σκόττα¹ = χαλάρωσε τὴν σκότταν (Ἐνετ. *molar*) καὶ ρ. μολάρω.

Ἰταλικοὶ εἶναι ἐπίσης οἱ τίτλοι τῶν ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος : καπετάνος ἢ καπετάνιος (Ἰταλ. *capitano*), λοστρόμος = ναύκληρος (Ἰταλ. *nostramo*), μούτσος = ὁ ναυτόπαις (Ἰταλ. *mozzo*).

Ὁ Ἑλληνικὸς ὄρος πλοίαρχος ὑπεχώρησεν εἰς τὸν Ἰταλικὸν *capitano*, ἀλλὰ ἀκούεται παραλλήλως καὶ ὁ Ἑλληνικὸς *καρραβοκύρης*, παρὰ τὸν Ἰταλικὸν ὄρον *μούτσος* (*mozzo*) καὶ ὁ Ἑλληνικὸς *ναύτης*, ἐνῶ τὸ *ναύκληρος* ὑπεχώρησε πρὸ τοῦ Ἰταλ. *λοστρόμος* ἤδη ἀφ' ἧς ἐνεφανίσθησαν τὰ ἀτμόπλοια.

3/ Τὸ πλοῖον καὶ ἡ ὁρολογία αὐτοῦ : Περισσότερον αἰσθητὴ εἶναι ἡ Ἐνετικὴ ἐπίδρασις εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο. Ἐπὶ 168 ἐρωτήσεων αἱ ἀπαντήσεις δίδουν 98 Ἑλληνικοὺς ὄρους, 85 Ἰταλικούς καὶ 8 ἀναμείκτους, δηλαδὴ ἔχομεν περίπου τὴν ἀναλογίαν 1:1. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἐνετῶν ἐπαφὴ ὑπῆρξε στενοτέρα εἰς τὸν τομέα τῆς συνεργασίας αὐτῶν ἐπὶ τῶν πλοίων, ἀλλ' ὅπωςδήποτε ἡ Ἐνετικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς ὁρολογίας τοῦ πλοίου εἶναι ἐκπληκτικὴ. Ἄς ἴδωμεν ἐν τούτοις ποῖα εἶναι ἡ χρησιμότης ἐνδὸς ἐκάστου ἐκ τῶν διασωθέντων Ἑλληνικῶν ὄρων καὶ τῶν εἰσαχθέντων Ἐνετικῶν. Ἡ λέξις *πλοῖον*, ἡ ὁποία κατ' ἀρχὰς ἐσήμαινε πᾶν τὸ ἐπιπλέον ἐπὶ τοῦ ὕδατος καὶ εἶτα τὸ ἐπιπλέον σκάφος, σήμερον ὑπάρχει μόνον εἰς τὴν λογίαν

1. σκόττα ἢ = τὸ εἰς τὴν ἐλευθέραν γωνίαν τοῦ ἰστίου λέμβου προσηρμοσμένον σχοινίον δι' οὗ ρυθμίζεται ἡ κόλπωσις ἢ τὸ τέντωμα τοῦ ἰστίου.

γλώσσαν. Ἄντ' αὐτοῦ εἰς τὴν δημῶδη γλώσσαν χρησιμοποιεῖται ἡ λέξις *καράβι* ἐκ τοῦ ἀρχ. οὐσ. *κάραβος* καὶ σημαίνει τόσον τὸ ἀτμόπλοιον, ὅσον καὶ τὸ ἱστιοφόρον, ἡ λέξις *καῖκι* ἐκ τοῦ Τουρκ. *kaçik* καὶ σημαίνει τὸ ἱστιοφόρον καὶ ἡ λέξις *βάγκα* ἐκ τοῦ Ἰταλ. *barca* καὶ σημαίνει τὸ μικρᾶς χωρητικότητος ἱστιοφόρον καὶ τὴν ἀλιευτικὴν λέμβον.

Ἡ ἀρχαία λέξις *πλοῖον* διεσώθη εἰς τὴν νεοελληνικὴν κοινὴν ὑπὸ τύπον μετοχῆς, τὸ *πλευόμενον* καὶ σημαίνει γενικῶς παντὸς τύπου πλοῖον. Ἀκούεται ἐπίσης εἰς τινὰς νεοελληνικὰς διαλέκτους τὸ θηλυκὸν τῆς ἐνεργητικῆς μετοχῆς τοῦ ἐνεστῶτος ἡ *πλεύουσα* ἢ ἡ *πλευῖσα* καὶ σημαίνει τὰ ὑφάλια μέρη τοῦ πλοίου. Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου διεσώθη τὸ ὑποκοριστικὸν τοῦ οὐσ. *πλοῖον* ὑπὸ τὸν τύπον *προιάρι* καὶ σημαίνει τὴν ἀνευ τρόπιδος λέμβον, τὴν ὁποῖαν χρησιμοποιοῦν εἰς τὰ ἀβαθῆ ὕδατα. Διεσώθησαν ἐπίσης εἰς τὴν γλώσσαν τῶν ναυτικῶν ἀρχαῖοι καὶ Βυζαντινοὶ ὄροι, οἱ ὁποῖοι σημαίνουν διαφόρους τύπους ἱστιοφόρων: 1/ τὸ *πέραμα*¹, 2/ τὸ *τροχαντήρι* ἢ *τριχαντήρι* ἐκ τοῦ Ἑλληνιστ. οὐσ. *τροχαντήρ*, πβ. τὸ παρ' Ἰβουχ. *τροχαντήρες* μέρος τῆς πρύμνης, 3/ τὸ *σάλι* ἢ *σάλιο*, πιθανῶς ἰσάλιον² = ἡ *σχέδια*, 4/ τὸ *καραβόσκαρο* (*καράβι*+*ἐσχάριον*) = εἶδος ἱστιοφόρου, 5/ ἡ *σακκολαίβα*³ = τύπος μικροῦ πλοίου. Εἰς ταῦτα προσετέθησαν ὀνομασίαι ξένων τύπων πλοίων: 1/ ἡ *μπρατσέρα* (Ἑνετ. *brazzera*) = δίστιον πλοῖον, 2/ ὁ *μπότης* (Ἰταλ. *botte*), 3/ τὸ *λατίνι* (Ἰταλ. *latino*) ὀνομασθὲν οὕτω ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ ἱστίου, 4/ τὸ *τσερνίκι* (Τουρκ. *çirnik*), 5/ ὁ *αἰνᾶς* (Τουρκ. *ayna*), 6/ ἡ *φρεγάδα* (Ἑνετ. *frégata*, ὁ ἐκ τοῦ ἀρχ. Ἑλλην. *ἄφρακτα*), 7/ τὸ *περγαντί* (Ἰταλ. *pergantino*), 8/ ἡ *μαούνα* (Τουρκ. *maona*) = φορτηγὸς κ.ἄ. Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν ὀρολογίαν τῶν διαφόρων τύπων τῶν πλοίων.

Ἐκ τῶν διασωθέντων Ἑλληνικῶν ὄρων, ὀνομασιῶν μερῶν καὶ ἐξαρτημάτων τοῦ πλοίου καὶ ἐκ τῶν εἰσαχθέντων ξένων τοιούτων, θὰ παραθέσω ἐνταῦθα τοὺς πλέον βασικούς, διὰ νὰ φανῇ ἐκ τῆς συγκρίσεως, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ τρόπος ἀντιδράσεως τῶν Ἑλληνικῶν ὄρων καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ λόγοι τῆς ἐπικρατήσεως τῶν ξένων.

Ἑλληνικοὶ παραμένοντες ὄροι: 1/ *πλώρη* ἢ (ἀρχ. *πρῶρα*), 2/ *πρύμη* ἢ, ἡ *πρύμνη* ἢ *πρύμνα* (ἀρχ. *πρύμνη*), 3/ *κατάστρωμα* τὸ, τὸ ἐπιστρωμένον, τὸ ἐπάνω πάτωμα τοῦ πλοίου. Παραλλήλως πρὸς τὸ *κατάστρωμα* χρησιμοποιεῖται καὶ ὁ ὄρος *κουβέρτα* ἐκ τοῦ Ἰταλ. *coperta* = τὸ *κατάστρωμα* τῶν μικρᾶς χωρητικότητος πλοίων, 4/ *καρίνα* ἢ (Βυζαντ. *καρίνα* ἐκ τοῦ Λατίν. *carina*) = ἡ *τρόπις*, 5/ *σωτρόπι-τό*, (*ἔσω*+*τρόπις*) = ἡ *σανίς*, ἣτις ἐπικάθηται ἐπὶ τῆς τρόπιδος καὶ κατὰ μῆκος αὐτῆς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μέρος τοῦ πλοίου, 6/ *ποδόσταμο-τό* ἢ *ποδόστημα-τό* (*ποῦς*+*σταμίν*-ἴνος) = τὸ *τμήμα* τῆς τρόπιδος, τὸ ὁποῖον ἀνέρχεται ἀπὸ τὸ μέρος τῆς πρύμνης καὶ τῆς πρῶρας, ἐκ τοῦ ἀρχ. οὐσ. *σταμῖνες*⁴, 7/ τὰ *βρεχάμενα* τοῦ καί-

1. Τὸ πορτομῆιον. Βλ. Θεοφάν. 353, 15. 488, 19.

2. Βλ. Φ. Κουκουλέ, Ἀθηνᾶ 30 (1919) Λεξικογρ. Ἀρχ., 93.

3. Ἐκ τοῦ Βυζαντ. *σαγολαίφια* ἐξ οὗ τὸ Ἰταλ. *saccolena*.

4. Βλ. Εὐσταθ., Σχόλ. εἰς Ὀμηρ. Ὀδύσσεια, ε, 1533 «σταμῖνες, τὰ περιτιθέμενα ἐξωθεν ξύλα τοῖς ἐγκοιλίοις τῶν νεῶν τινὲς δὲ ὀρθὰ ξύλα, οἷς προσεμπήσεται τὰ πηδάλια ἢ τὰ ἐν τῷ χεῖλει τοῦ πλοίου ἐξέχοντα ὀρθὰ ξύλα... ἃ σταμινάρια ἰδιωτικῶς λέγονται».

κιού = τὰ ὑφαλα μέρη τοῦ πλοίου, 8/ τὰ στεγνά = τὸ ἄνω τῆς ὑφάλου γραμμῆς τμήμα τοῦ πλοίου, 9/ στρώση -ή ἢ ἔδρες -οί = τὸ τμήμα τῶν πλευρῶν τοῦ σκελετοῦ πλοίου, τὸ ἐκατέρωθεν τῆς τρόπιδος μέχρι τοῦ σημείου, ὅπου αἱ πλευραὶ ἀρχίζουσι νὰ καμπυλοῦνται, δηλ. τὸ τμήμα τὸ ἀποτελοῦν τὴν βᾶσιν, τὴν ἔδραν τοῦ πλοίου, 10/ σκαρμοὶ -οί ἢ στραβόξυλα -τά = αἱ πλευραὶ τοῦ σκελετοῦ, 11/ σκαρμολόγησιν -ή = τὸ σύνολον τῶν σκαρμῶν, 12/ κατάρτι -τὸ (τὸ Ἑλληνιστ. οὐσ. κατάρτιον) = ὁ ἰστός. Παρὰ τὴν ἀρχαίαν ἀποχρηστικὴν ἔχεται ὁ Ἑνετ. ὄρος ἄλβουρο. Τὸ ἀρχ. οὐσ. ἰστός διεσώθη εἰς τὰ σύνθετα διίστι = πλοῖον μὲ δύο ἰστούς καὶ τριίστι = πλοῖον μὲ τρεῖς ἰστούς, καθ' ὃν τρόπον διεσώθησαν καὶ τὰ οὐσ. σταμίν εἰς τὸ σύνθετον ποδόσταμο καὶ τρόπις εἰς τὸ σύνθετον σωτρόπι, 13/ τὸ σκαρὶ (ἐκ τοῦ Βυζαντ. οὐσ. σκαρίον καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ ἀρχ. οὐσ. ἐσχάριον) = τὸ σχῆμα τοῦ πλοίου, 14/ τὸ δοιάκι (ἐκ τοῦ Βυζαντ. οὐσ. οἰάκιον ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. οὐσ. οἰάξ), 15/ ὁ σκαρμός (ἐκ τοῦ ἀρχ. οὐσ. σκαλμός) = ὁ πάσσαλος ἐπὶ τοῦ ὁποίου προσαρμόζεται ἡ κώπη, 16/ ἡ τροπωτήρα (ἐκ τοῦ ἀρχ. οὐσ. τροπωτήρ) = τὸ σχοινίον διὰ τοῦ ὁποίου συγκρατεῖται ἡ κώπη ἐπὶ τοῦ σκαλμοῦ, 17/ ὁ στρόπος (τὸ ἀρχ. τροπός) = ὅ,τι καὶ τροπωτήρα, 18/ τὸ κουπί (ἐκ τοῦ ἀρχ. οὐσ. κωπίον ὑποκορ. τοῦ κώπη), 19/ ἡ κουπαστή = τὸ ἀνώτατον χεῖλος τῶν τοίχων τοῦ πλοίου, ὅπου ἐνσφηνοῦνται οἱ σκαλμοί, ἢ ἐπισκαλμίδες, 20/ τὰ ξάρτια, τὸ Βυζαντ. οὐσ. ἐξάρτια, τὰ σχοινία τῆς ἐξαρτίας, τὰ προσδεδεμένα εἰς σημεῖα σταθερὰ καὶ χρησιμεύοντα πρὸς στήριξιν τῶν ἰστών, 21) ἡ ἀνεμόσκαλα = ἡ ἐκ σχοινίων κινητὴ κλίμαξ τῶν πλοίων, 22) ἡ ἄγκυρα ἢ ἄγκουρα (τὸ ἀρχ. οὐσ. ἄγκυρα) κ.ά.

Εἰσαχθέντες Ἱταλικοὶ ὄροι : 1/ τὸ μαδέρι = ἐκάστη ἐκ τῶν σανίδων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν ἐπένδυσιν τοῦ σκελετοῦ τοῦ πλοίου (Ἑνετ. *madiero*), 2/ ἡ πάνδα τοῦ καϊκιοῦ = ἡ πλευρὰ τοῦ πλοίου (Ἱταλ. *banda*), 3/ τὸ παραπέτο = τὸ θωράκιον τοῦ πλοίου (Ἱταλ. *parapetto*), 4/ τὰ μπούνια = αἱ ἀποχευτικαὶ ὀπαὶ τῶν ὑδάτων τοῦ καταστρώματος (Ἑνετ. *bugna*), 5/ ἡ σεντίνα = τὸ κατώτατον σημεῖον τοῦ κύτους (Ἱταλ. *sentina*), 6/ ὁ πῖρος (ἐκ τοῦ Ἱταλ. *pirolo*), 7/ τὰ ὄκκια = αἱ δύο ὀπαὶ, διὰ τῶν ὁποίων διέρχονται αἱ ἀλύσεις τῶν ἀγκυρῶν τοῦ πλοίου (Ἱταλ. *occhio*), 8/ ἡ ἀντένα = ἡ κεραία (Ἱταλ. *antenna*, Ἑνετ. *antena*), 9/ ὁ φλόγκκος = τὸ μικρὸν τριγωνικὸν ἰστίον (Ἱταλ. *flocco*), 10/ ἡ γάμπια = εἶδος τετραγώνου ἰστίου τῶν μεγάλων ἰστιοφόρων (Ἱταλ. *gabbia*), 11/ ἡ ράνδα = εἶδος ἰστίου (Ἑνετ. *randa*), 12/ τὸ γρανδί = τὸ σχοινίον, τὸ ἐφαρμοζόμενον εἰς τὸ κράσπεδον τοῦ ἰστίου πρὸς ἐνίσχυσιν (Ἱταλ. *gratile*, καὶ *gradile*), 13/ ὁ μπάγκκος = ἡ σανὶς ἐπὶ τῆς ὁποίας κάθεται ὁ κωπηλάτης (Ἱταλ. *banco*), 14/ ἡ μπουκαπόρτα = τὸ στόμιον τοῦ κύτους (Ἑνετ. *bocarporta*), 15/ τὸ βάζιο πληθ. τὰ βάζια = αἱ ἐπὶ τῆς ἐσχάρας δοκοὶ ἐκατέρωθεν τῆς τρόπιδος, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται τὸ πλοῖον (Ἑνετ. *vaso*), 16/ ὁ τσίπος = τὸ στέλεχος τῆς ἀγκύρας (Ἱταλ. *cerro*), 17/ τὸ γουντάγιο = ἡ ἄγκυρα διαμονῆς (ἐκ τοῦ Ἱταλ. *sondare*), 18/ ἡ σκόττα = τὸ εἰς τὴν ἐλευθέραν γωνίαν τοῦ ἰστίου προδεδεμένον σχοινίον, χρησιμεῖον διὰ τὸν χειρισμὸν (Ἱταλ. *scotta*), 19/ τὸ πόμολο = τὸ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἰστοῦ ξύλινον σφαιρίδιον (Ἱταλ. *romolo*), 20/ ἡ μπόμπα = ὁ κύλινδρος ἐπὶ τοῦ ὁποίου τυλίσσεται ἡ ἄλυσιν τῆς ἀγκύρας κατὰ τὴν ἀνέλκυσιν (Ἱταλ. *rompa*) λέγεται καὶ ἀλακάτι -τὸ (ἡλακάτη), 21/ τὸ σκανδάλιο = τὸ ὄργανον βυθομετρήσεως (Ἱταλ. *scandaglio*) καὶ ρ. σκανδαλιόγω (Ἱταλ. *scan-*

dagliare), 22/ τὸ τζουρούνι = ἡ λαβὴ τῆς κώπης (Ἑνετ. *ziron del remo*), 23/ τὸ τιμόνι (Ἰταλ. *timone*) = τὸ πηδάλιον, 24/ οἱ μουῦδες = τὰ μικρὰ σχοινία, τὰ ἐπὶ τοῦ ἰστίου εἰς παραλλήλους σειρὰς προσδεδεμένα καὶ χρησιμεύοντα εἰς τὸ νὰ σμικρύνουν τὴν ἔκτασιν τοῦ ἰστίου ἐπὶ σφοδροῦ ἀνέμου (Ἑνετ. *muda-mudar*);, 25/ ἡ μεντζάνα = ὁ μεσαῖος ἰστὸς τριῦστίου ἰστιοφόρου (Ἰταλ. *albero di mezzana*), 26/ ὁ μπούσουλας = ἡ ναυτικὴ πυξίς (Ἰταλ. *bussola*), 27/ τὰ μανδάφούνια (Ἰταλ. *matafioni*), 30/ ἡ ροδάντσα = ἡ θηλειὰ (Ἰταλ. *rodancia*), 31/ τὸ πίκι = εἶδος κεραίας (Ἰταλ. *picco*), 32/ τὸ νέλο = ὁ κρίκος τῆς ἀγκύρας (Ἰταλ. *l'anello dell'ancora*).

Ἐκ τῶν 76 Ἰταλικῶν ὄρων οἱ ὅποιοι περιέχονται εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο, παρέθεσα τοὺς 32 ὡς ἀναφερομένους εἰς τὸ πλοῖον καὶ τὰ ἐξαρτήματα αὐτοῦ. Ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν παρατεθέντων ἀνωτέρω Ἑλληνικῶν καὶ Ἰταλικῶν ὄρων τοῦ κεφαλαίου τούτου ἐξάγεται ὅτι: α/ αἱ Ἑλληνικαὶ ὀνομασίαι πολλῶν ἐκ τῶν κυρίων μερῶν τοῦ πλοίου καὶ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτοῦ ἀντέστησαν εἰς τὴν ξένην ἐπίδρασιν, β/ οἱ εἰσαχθέντες Ἰταλικοὶ ὄροι εἶναι, κατὰ τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν αὐτῶν, ὀνομασίαι λεπτομερειῶν τῶν διαφόρων ὀργάνων καὶ ἐξαρτημάτων τοῦ πλοίου. Τὸ ἰστίον, π.χ., παρέμεινεν Ἑλληνικὸν ὡς *παννί*, ἐνῶ αἱ λεπτομέρειαι αὐτοῦ: *γρανδί*, *μουῦδες*, *σκόττα*, εἶναι Ἰταλικά δάνεια, ἡ *ἄγκυρα* ἐπίσης παρέμεινεν Ἑλληνική, ἐνῶ ὁ *τσιπὸς* καὶ τὸ *νέλο* τῆς ἀγκύρας εἶναι Ἑνετικοὶ ὄροι, ἡ *κώπη* παρέμεινεν ὑπὸ τὸν ὑποκοριστικὸν τύπον *κουπί*, ἐνῶ ἡ *πάλα* καὶ τὸ *τζουρούνι* τῆς κώπης εἶναι Ἰταλικοὶ ὄροι. Ἰταλικά εἶναι ἐπίσης τὰ παραγγέλματα, τὰ ὅποια ἀφοροῦν εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν ἰστίων καὶ τῆς κώπης. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀπίθανον, τινὰ τῶν ἐξαρτημάτων τοῦ πλοίου καὶ τῶν ναυτικῶν ὀργάνων, τὰ ὅποια σήμερον φέρουν ξένα ὀνόματα, νὰ ᾔσαν ἄγνωστα εἰς τὴν ὀρολογίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ καὶ νὰ εἰσήχθησαν μετὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν Ἑνετῶν, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων σχημάτων τῶν ἰστῶν: *φλόκκος*, *γάμπια*, *ράνδα*, *μβούμα*, *παμπαφίγκος* καὶ τῶν ὀργάνων: *σκανδάλιο*, *μπούσουλας*, *ματσόλα*, *φουνδάγιο* κ.ἄ.

4/ Ἡ ζωὴ ἐπὶ τοῦ πλοίου. Ἐν συγκρίσει μὲ τὰ προηγούμενα κεφάλαια ἡ Ἰταλικὴ ἐπίδρασις εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐμφανίζει μικροτέραν ἐπίδοσιν. Ἐπὶ 41 ἐρωτήσεων αἱ 31 ἀπαντήσεις δίδουν Ἑλληνικοὺς ὄρους, αἱ 8 Ἰταλικούς καὶ 2 Τουρκικούς. Τοῦτο προφανῶς ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι αἱ ἐρωτήσεις τοῦ κεφαλαίου τούτου περὶ τῶν μαγειρικῶν σκευῶν, τῶν διαφόρων τρόπων μαγειρεύματος τῶν ἰχθύων, ἔχουν γενικώτερον χαρακτῆρα καὶ δὲν περιορίζονται μόνον εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ πλοίου ζωὴν.

5/ Ἐμπόριον: Ἐκ τῶν 17 ἐρωτήσεων, αἱ ὅποια περιέχονται εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο, αἱ 10 δίδουν Ἑλληνικοὺς ὄρους, αἱ 4 Ἰταλικούς καὶ αἱ 3 μεικτούς. Οἱ καθαρῶς Ἰταλικοὶ ὄροι εἶναι: 1/ ἡ *δάρα* = τὸ ἀπόβραρον (Ἰταλ. *tara*), 2/ *βάρὸς σπόρκο* = τὸ (ἀκάθαρτον) μεικτὸν βάρὸς (Ἰταλ. *peso sporco*), 3/ τὸ *κονδραπάνδο* = τὸ λαθραῖον ἐμπόριον (Ἰταλ. *contra bando*) καὶ 4/ τὸ *κουνδράτο* = τὸ συμβόλαιον (Ἰταλ. *contratto*). Εἶναι ἐνδεικτικὸν τὸ ὅτι οἱ τέσσαρες οὗτοι Ἰταλικοὶ ὄροι σήμερον μαρτυροῦνται ἐκ τῶν νήσων Αἰγαίου καὶ Ἰονίου, Κρήτης, Κύπρου, Προποντίδος, καὶ τῶν παραλίων Ἠπείρου καὶ Θράκης, εἰς τὰ μέρη δηλαδὴ ἐκεῖνα, ὅπου διεξήγετο τὸ ἐμπόριον τῶν Ἑνετῶν.

6/ 'Αλιεία : 'Εκ τῶν 64 ἐρωτήσεων τοῦ κεφαλαίου τούτου ἐπὶ τῶν ὀνομάτων τῶν διαφόρων ἀλιευτικῶν ἐργαλείων καὶ ὄργάνων, τῶν τύπων δικτύων καὶ τῶν τρόπων ἀλιείας, αἱ 59 ἀπαντήσεις δίδουν 'Ελληνικούς ὄρους καὶ αἱ ὑπόλοιποι 5 'Ιταλικούς.

'Εκ τῆς προκυπτούσης ἀναλογίας διαπιστοῦται ὅτι εἰς τὸν ἀλιευτικὸν τομέα δὲν ὑπῆρξεν αἰσθητὴ ἐπαφὴ μεταξὺ 'Ελλήνων καὶ 'Ενετῶν.

Οἱ διατηρηθέντες 'Ιταλικοὶ ὄροι εἶναι οἱ ἐξῆς : 1/ τὸ *πόστο* ('Ιταλ. *poslo*) = τὸ πρόσφορον δι' ἀλιεῖαν τμημα θαλάσσης¹, 2/ ἡ *κολπάδα* ('Ιταλ. *colpara*) = ἀλιευτικὸν ὄργανον, κατάλληλον διὰ τὴν ἀλιεῖαν ὀκτάποδος, συγκείμενον ἐκ τεσσάρων ἀγκίστρων ἠνωμένων διὰ χυτοῦ μολύβδου, 3/ ἡ *πραγκαρόλα* ('Ιταλ. *brancarella*) = ὅ,τι καὶ *κολπάδα*, 4/ ἡ *τράττα* ('Ιταλ. *tratta*) καὶ 5/ τὸ *ματσόξυλο* (ἐκ τοῦ 'Ιταλ. *mazza* + ξύλον) = ὁ ξύλινος κοντός, μήκους 0,10 μ. ὁ προσδεδεμένος εἰς τὴν ἀρχὴν ἑκατέρου τῶν δύο βραχιόνων τοῦ δικτύου τῆς τράτας.

Δύο ἐκ τῶν ἀλιευτικῶν ὄρων, ἡ *σαίττα* καὶ τὸ *πανέρι* εἶναι ἤδη Βυζαντινοί. 'Η *σαίττα* (Βυζαντ. *σαίττα* ἐκ τοῦ Λατιν. *sagitta*) = ξύλινον ἐργαλεῖον, σχήματος βέλους, πρὸς πλέξιν τῶν δικτύων καὶ *πανέρι* (Βυζαντ. *πανάριον*) = τὸ *κάνιστρον*, *πανέρι* τοῦ *παραγαδιοῦ* = τὸ *κάνιστρον* τὸ περιέχον τὸ παραγάδι. Δύο ἐκ τῶν 'Ιταλικῶν ὄρων, ἡ *κολπάδα* καὶ ἡ *πραγκαρόλα* δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ᾔσαν ἄγνωστα εἰς τοὺς 'Ελληνας ἀλιεῖς πρὸ τῆς 'Ενετικῆς ἐπεκτάσεως. Παραλλήλως πρὸς τὸν 'Ιταλικὸν ὄρον *τράττα* εἶναι ἐν χρήσει καὶ τὸ 'Ελληνικὸν συνώνυμον *γοῖπος*.

7/ *Θαλασσία πανίς καὶ χλωρίς* : Εἰς τοὺς δύο τούτους τομεῖς, ἐκ τῶν πλέον ἐνδιαφερόντων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς 'Ελληνικῆς ἀλιευτικῆς ὀρολογίας, ἡ 'Ιταλικὴ ἐπίδρασις εἶναι ἀσήμαντος.

'Εκ τῶν 270 ἀπαντήσεων, τὰς ὁποίας ἔλαβον παρὰ τῶν 'Ελλήνων ἀλιέων, ἐπὶ 285 ἐρωτήσεων τοῦ Γλωσσικοῦ 'Ατλαντος τῆς Μεσογείου, μόλις 7 δίδουν 'Ιταλικά ὀνόματα ἰχθύων, 4 ἄλλαι δίδουν μεικτοὺς ὄρους, 1 'Ισπανικὸν καὶ 3 'Ιταλικά ὀνόματα φυτῶν.

Οἱ καθαρῶς 'Ιταλικοὶ ὄροι εἶναι : 1/ ἡ *παπαλίνα* ('Ενετ. *paralina*) = ἡ μικρὴ *σαρδέλλα*, 2/ τὸ *μπαρμπούνι* ('Ενετ. *barbon*)¹, 3/ ὁ *τόννος* ('Ιταλ. *tonno*), 4) ἡ *πεσκαρότσα* ('Ιταλ. *rana pescatrice*), 5/ ἡ *ράσα* ('Ιταλ. *razza*) εἶδος *σελαχιοῦ*, 6/ ὁ *καβοδόγιος* ('Ιταλ. *capodoglio*) = *καρχαριοειδής*, 7/ τὸ *καλαμάρι* ('Ιταλ. *calamago*). Τὰ μεικτὰ εἶναι : 1/ ἡ *λίτσα* ('Ιταλ. *lizza*) καὶ 'Ελλην. *γαλιζα*, 2/ ἡ *λαπίνα* ἢ *λάβαινα* (ἐκ τοῦ 'Ιταλ. *labbro*;) καὶ κοινότερον τὸ 'Ελλην. *χειλοῦ* ἢ *χειλοῦσα* ἢ *χειλοῦτσα*, 3/ τὸ *καπόνη* ('Ιταλ. *carrone*) καὶ κοινότερον τὸ 'Ελλην. *χειλοδόφαρο* καὶ 4/ ὁ *σαμπιέρος* 'Ιταλ. (*sampiero*) καὶ κατὰ πολὺ κοινότερον τὸ 'Ελλην. *χριστόφαρο*. 'Ισπανικὸν δάνειον εἶναι ὁ *βακαλάος* ('Ισπαν. *bacalao* καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ 'Ολλανδ. *kabeljauw*).

1. Ὁ ὄρος *πόστο* δὲν ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ἀλιέων, εἶναι γενικωτέρας χρήσεως. Λέγομεν π. χ. : ἔχει καλὸ *πόστο* στὴν ἀγορά. Τὸ *μαγαζι* του εἶναι σὲ καλὸ *πόστο* κ.ἄ.

1. Εἶναι περιέργον ὅτι εἰς τὴν Νεοελληνικὴν κοινὴν ἐπεκράτησε τὸ 'Ενετ. *barbon* (πβ. τὸ 'Ελλην. *μπαρμπούνι* μὲ *μουστάκια*) ἐνῶ εἰς τὴν κοινὴν 'Ιταλικὴν παρέμεινε τὸ ἀρχ. 'Ελλην. *τριγία* = *τρίγλη*, ὅπως συνέβη καὶ μὲ τὸ ἀτμόπλοιο, τὸ ὁποῖον λέγεται *βαλύρι* εἰς τὴν Νεοελλ. κοινὴν καὶ *piroscafo* (πῦρ + σκάφος) εἰς τὴν 'Ιταλ.

Τὰ Ἰταλικά ὀνόματα φυτῶν εἶναι : 1/ ἡ λεβάνδα (Ἰταλ. *lavanda*), 2/ ἡ ματζουράνα (Ἰταλ. *maggiorana*) καὶ 3) ἡ λουίζα (Ἰταλ. *erba luisa*).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἀδιαψεύστου μαρτυρίας τῆς στατιστικῆς ἢ Ἑνετικῆ ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ναυτικῆς καὶ ἀλιευτικῆς ὀρολογίας εἶναι ἀναμφισβητήτως ἰσχυρά, ἀλλ' εἰς ὀρισμένους μόνον τομεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους ἢ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἑνετῶν ναυτικῶν ἐπαφὴ ὑπῆρξε στενὴ. Ἡ προσεκτικὴ ἐν τούτοις ἀνάλυσις τῶν λεπτομερειῶν, αἱ ὁποῖαι προέκυψαν ἐκ τῆς γενομένης ἐρεύνης, ἀποδεικνύει ὅτι καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου ἡ ξένη ἐπίδρασις ὑπῆρξεν ἰσχυρά, ὅπως εἶναι οἱ τομεῖς : μετεωρολογία, πλοῦς καὶ χειρισμοί, πλοῖον καὶ ὀρολογία αὐτοῦ, οἱ ὑπάρχοντες ἐξ ἀρχαίας παραδόσεως Ἑλληνικοὶ ὄροι καὶ δὴ αἱ ὀνομασίαι τῶν κυρίων μερῶν καὶ ἐξαρτημάτων τοῦ πλοίου, κατὰ τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν αὐτῶν, δὲν ὑπεχώρησαν. Ἡ ξένη ἐπίδρασις ὀφείλεται κυρίως, ὡς ἐτόνισα καὶ ἀνωτέρω, εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ὀνομασιῶν νέων ὀργάνων καὶ ἐξαρτημάτων. Ἡ ἐπιβολὴ τῶν Ἑνετικῶν ναυτικῶν προσταγμάτων εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπορικὸν ναυτικόν, ἢ ὁποῖα προφανῶς εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς στενῆς συνεργασίας ἐπὶ τῶν πλοίων Ἑλλήνων καὶ Ἑνετῶν ναυτικῶν, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἔκαμε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Ἑνετικά πλοῖα, τῶν ὁποίων τὸ πλήρωμα ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ἑλλήνων ναύτας. Εἶναι ἐπίσης πιθανὸν νὰ συνετέλεσε καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ φύσις τῶν προσταγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλονται εὐκολώτερον, ὅταν εἶναι, ὅπως εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, μονολεκτικὰ καὶ ἴσως ρυθμικώτερα τῶν Ἑλληνικῶν προσταγμάτων.

Ἐπὶ Ἑλληνικῶν ὄρων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν πανελλήνιον ἔκτασιν, ἡ ξένη ἐπίδρασις δὲν ἰσχύει.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗΣ